

Soovitused narkomaanide sõltuvusravi kohaldamiseks KarS § 69², § 70 ja § 75 lg 2 p 5 alusel¹

Tartu, 2024

1. Vangistuse või rahalise karistuse asendamine narkomaanide sõltuvusraviga, samuti käitumiskontrolli ajaks süüdimõistetu allutamine narkomaanide sõltuvusravile on põhjendatud üksnes sellise inimese puhul, kes on **uimastisõltlane**, mitte pelgalt narkootikumide (*kuri*)tarvitaja. Kuritarvitajate määramine sõltuvusravile üksnes võtab ära niigi väheseid ravikohti.
2. Ka sõltlasest süüdistatava allutamine sõltuvusravile on õigustatud vaid siis, kui ta **tunnistab enda sõltuvust ja väljendab valmidust koostööks** tervishoiuteenuse osutajaga. Sõltuvusravi ei saa osutada tahtevastaselt. Kui patsiendil pole motivatsiooni enda sõltuvusega tegeleda, jääb ravi tagajärjetuks. Koostöövalmidusest inimese sõltuvusravile määramine teda ei aita, kuid võtab ravikoha kelleltki teiselt, kellel oleks ravist abi. Halvemal juhul hakkab programmis vastumeelselt osalev süüdimõistetu õonestama kaaspatsientide koostöötahet ja seega vähendama nende ravi tulemuslikkust.
3. Tuvastamaks, kas sõltuvusravi on konkreetsele kahtlustatavale või süüdistatavale näidustatud, peaks kriminaalasja menetleja küsima **kohtupsühhiaatriaekspertdilt arvamuse** inimesele sõltuvusravi kohaldamise vajalikkuse kohta. Üldjuhul tuleks seda teha juba kohtueelses menetluses KrMS § 221¹ lg-s 1 ette nähtud korras, kuid sama paragrahvi teine lõige võimaldab narkomaanide sõltuvusravi kohaldamiseks vajalikke lisaandmeid nõuda ka kohtul.
4. Lisaks näeb Vabariigi Valitsuse 17. juuni 2011. a määruse nr 33 (RT I, 22.06.2011, 7) § 4 lg 1 ette, et kriminaalhooldusosakonna juhataja nimetatud **kriminaalhooldusametnik** koostab uurimisasutuse või prokuratuuri taotlusel **ettekande**, milles antakse arvamus sõltuvusravi kohaldamise võimalikkuse kohta, lähtudes kahtlustatava või süüdistatava isikust, tema elutingimustest ja majanduslikust seisukorrast.
5. Sõltuvusravi kohaldamise võimalikkust hinnates tuleks silmas pidada ka seda, kas inimese tervises seisund võimaldab tal osaleda **tööterapias**, sest tööterapia on osa rehabilitatsiooniteenusest.
6. KarS § 75 lg 2 p-s 5 ette nähtud **kohustust ei saa määrata tingimuslikult**. Seadusele ei vasta praktika näha kohtulahendis ette, et süüdistatav peab KarS § 75 lg 2 p 2 alusel sõltuvusravi läbima siis, kui seda peab vajalikuks psühhiaater või vaimse tervise õde, kelle poole süüdistatavat kohustatakse pöörduma. Ravivajadus tuleb välja selgitada enne kohtulahendi tegemist.
7. **Süüdistatava nõusolek** sõltuvusraviks peab olema antud *teavitatult*. Enne kui kohus asub otsustama vangistuse asendamist sõltuvusraviga või süüdistatavale KarS § 75 lg 2 p-s 5 ette nähtud kohustuse määramist, tuleb tal veenduda, et süüdistatav on aru saanud, milles sõltuvusravi tegelikult seisneb ja milliseid reegleid tal ravil olles järgida tuleb. Vabariigi Valitsuse 17. juuni

¹ Käesolevad soovitused on koostanud Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtunik Juhan Sarv, SA Viljandi Haigla Sõltuvushaigete ravi- ja rehabilitatsioonikeskuse Viljandi osakonna juhataja Katrin Viira ning SA Viljandi Haigla sõltuvushaigete ravi- ja rehabilitatsioonikeskuse juht Rita Kerdmann.

2011. a määruse nr 33 § 5 lg 1 kohaselt peab kriminaalhooldusametnik juba enne sõltuvusravi kohaldamise võimalikkuse kohta arvamuse andmist selgitama kahtlustatavale või süüdistatavale sõltuvusravi eesmärgi ning sellele allumise võimalusi ja tingimusi. Samuti peab kahtlustatavale või süüdistatavale selgitama, mida loetakse sõltuvusravile allumise kohustuse rikkumiseks ja millised on rikkumise tagajärjed. (Vt viidatud määruse § 5 lg 1.) Süüdimõistetu õigused ja kohustused karistuse asendamisel sõltuvusraviga on kokku võetud viidatud määruse lisas 1. Kui kohtus ilmneb, et süüdistatav ei ole sõltuvusravi sisust informeeritud, peaks talle selgitama nii ravi sisu kui ka raviprogrammi läbimata jäämise tagajärgi.²

8. Oleks väga soovitatav võtta süüdistatavalt **kirjalik – eelistatult omakäeline – kinnitus** selle kohta, et ta lubab *a)* alluda sõltuvusravile; *b)* järgida raviprogrammi reegleid; *c)* ravi käigus aktiivselt kaasa töötada ning *d)* lõpuks ravi edukalt läbida. Selline (omakäeline) kirjalik kinnitus on psühholoogiliselt mõjus abinõu süüdimõistetu distsiplineerimiseks.
9. Kõikide eelmistes punktides osutatud sõltuvusravi kohaldamise tingimuste täidetust tuleks kohtul kindlasti kontrollida ka **kokkuleppemenetluses**, enne seda, kui ta teeb otsuse, mis näeb muu hulgas ette KarS § 69² või § 75 lg 2 p 5 kohaldamise. Kui kohtuistungil peaks ilmnema, et kohtueelses menetluses ei ole välja selgitatud isiku sobivust sõltuvusravile või et teda pole piisavalt teavitatud sõltuvusravi eesmärgist ja tingimustest, tuleks kohtul kriminaaltoimik prokuratuurile tagastada.
10. Kohtulahendi **resolutiivosa formuleerimisel** peaks vältima mitmeti mõistetavat sõnakasutust, mis võib tekitada asjatuid vaidlusi või innustada süüdimõistetut katsetele kohtulahendi sisulisest täitmisest kõrvale hoiduma. Näiteks on väär panna isikule kohustus üksnes *pöörduda* sõltuvusvastasele ravile. Praktikast saavad süüdimõistetud sellest aru nii, et nad peavad küll ravi alustama, kuid mitte seda läbima. Kohtulahendis tuleks märkida, et isikul on kohustus sõltuvusravi programm (edukalt) *läbida*.
11. Samuti ei tohi kohtulahendis süüdimõistetule panna **asjakohatuid ja õiguslikult mittetäidetavaid kohustusi**, näiteks kohustust elada katseajal tervishoiuteenuse osutaja juures.
12. KarS § 75 lg 2 p 5 kohaldamisel tuleb silmas pidada sedagi, et kohtu määratav **katseaeg oleks ravi läbimiseks piisav**. Pärast katseaja lõppu ei ole süüdimõistetul takistust programmist ennetähtaegselt lahkuda. Ravi eeldatava kestuse ja algusaja peaks välja selgitama juba kohtueelses menetluses KrMS § 221¹ lg-s 1 ette nähtud korras, kuid vajadusel saab seda täpsustada ka kohtumenetluses. Orienteeruvalt vältab statsionaarne narkootikumide võõrutusraviteenus 30 päeva, statsionaarne rehabilitatsiooniteenus uimastisõltuvusega täisealisele inimesele 5–9 kuud. Asendades vangistuse raviga KarS § 69² alusel, peab kohus määrama ravi kestuse vahemikus 18 kuud kuni kolm aastat (KarS § 69² lg 5). See aeg võib jaguneda statsionaarse ja ambulatoorse ravi vahel.
13. Kohtulahendi **resolutsioonis ei tohiks otsustada** küsimusi, mille lahendamine ei ole kohtu pädevuses. Näiteks ei ole kohtu määrata see konkreetne tervishoiuteenuse osutaja, kelle juures süüdimõistetu peab sõltuvusravi läbima, ega ravi täpne algusaeg. KrMS § 419² lg 1 kohaselt valmistab ravi kohaldamise ette ja suunab süüdimõistetu vastava tervishoiuteenuse osutaja juurde süüdimõistetu elukohajärgne kriminaalhooldusosakond kohtulahendi täitmise käigus. Sama

² Tervishoiuteenuse osutaja võiks kokku panna infolehe ja kirjaliku nõusoleku näidisvormi.

paragrahvi teise lõike kohaselt kehtib see reegel ka siis, kui isik allutatakse narkomaanide sõltuvusravi KarS § 75 lg 2 p 5 kohaselt. Vabariigi Valitsuse 17. juuni 2011. a määruse nr 33 § 7 järgi teeb sõltuvusravi kohaldamise koht valiku kriminaalhooldusametnik. Ravi algusaeg oleneb määruse § 13 järgi samuti sellest, millal kriminaalhooldusametnik saadab süüdimõistetu sõltuvusravi kohaldamise kohta.

Kohtulahendi resolutiivosa võimalik sõnastus narkomaanide sõltuvusravi kohaldamisel:

Näide 1:

[...]

Asendada A-le mõistetud vangistus KarS § 69² lg-te 1 ja 5 ning lg 6 p 1 alusel narkomaanide sõltuvusraviga järgmistel tingimustel:

- 1) ravi kestus on kolm aastat;**
- 2) sõltuvusravi osutava tervishoiuteenuse osutaja ja aja, millal A peab ravile ilmuma, määrab süüdimõistetu elukohajärgne kriminaalhooldusosakond kokkuleppel tervishoiuteenuse osutajaga;**
- 3) ravi võib toimuda nii statsionaarses kui ka ambulatoorses vormis;**
- 4) ravi kestel peab A alluma tervishoiuteenuse osutaja määratud ravi- ja rehabilitatsiooniplaanile ja järgima raviasutuse sisekorda.**

Näide 2:

[...]

Kohustada B-d KarS § 75 lg 2 p 5 alusel läbima narkomaanide sõltuvusravi järgmistel tingimustel:

- 1) B peab läbima raviprogrammi edukalt hiljemalt käesolevas otsuses/määruses ette nähtud katseaja lõpuks. Ravi alustamiseks peab ta ilmuma elukohajärgse kriminaalhooldusosakonna määratud ajal ja kohas tervishoiuteenuse osutaja juurde;**
- 2) B peab ravi kestel alluma tervishoiuteenuse osutaja määratud statsionaarsele või ambulatoorsele ravile ja järgima raviasutuse sisekorda.**